

Секція 6

Реалізація компетентнісно-контекстного підходу в умовах модернізації системи професійної педагогічної підготовки

*Білак Марина Василівна
студентка 2 курсу магістратури,
спеціальність 013 «Початкова освіта»,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім.
акад. С. Дем'янчука»*

*Науковий керівник:
Красовська Ольга Олександрівна
док.пед.н., професор, завідувач кафедри
початкової та дошкільної освіти,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім.
акад. С. Дем'янчука»*

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

На сучасному етапі розвиток національної системи вищої освіти підпорядковується законам суспільного розвитку, що вимагає постійного поповнення змісту освіти новітніми матеріалами, запровадження сучасних технологій навчання у контексті тенденцій світових освітніх систем та інтеграційних процесів. Посилення вимог щодо професійної компетентності фахівців обумовлює підвищення якості їхньої підготовки, перегляд змісту та методики навчання, запровадження ефективних педагогічних технологій, форм та методів навчання, введення у професійну підготовку нових освітніх елементів – компетентностей, компетенцій і кваліфікацій.

В умовах інтеграції України у світовий освітній простір та постійного вдосконалення національної системи вищої освіти значна увага науковців і педагогів-практиків приділяється проблемі формування професійної компетентності майбутнього вчителя. Особливої актуальності набуває проблема підготовки вчителів початкової школи, адже їхні компетентності, якості, які формуються в умовах навчання у вищій школі, зокрема динамізм, креативність, конструктивність, комунікативність, здатність діяти у команді стимулюватимуть становлення життєво необхідних якостей особистості молодшого школяра і є підґрунтям подальшого успішного ступеневого шкільного навчання.

Реформування професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в Україні є частиною процесів оновлення освітніх систем. Ці зміни

стосуються створення нових стандартів вищої освіти, оновлення та перегляду навчальних програм, змісту навчально-дидактичних матеріалів, підручників, форм, методів і технологій навчання. Цілеспрямоване набуття студентською молоддю знань, умінь і навичок у галузі педагогічної освіти, їх трансформація в компетентності сприяє особистісному культурному зростанню, розвитку освітніх технологій, здатності швидко реагувати на запити часу. Саме тому важливим є усвідомлення поняття компетентності в суспільстві, що базується на знаннях, уміннях, досвіді, моделях поведінки. Важливо розуміти яких саме компетентностей необхідно набути фахівцеві і яким повинен бути результат професійної підготовки.

Традиційно зміст освіти визначається на державному загальнотеоретичному рівні, на рівні навчальних планів, програм, підручників і навчальних книг та на рівні дидактичного матеріалу. Основним нормативним документом, що регламентує навчальний процес у вищому навчальному закладі є навчальний план, який складається на основі освітньо-професійної програми, чинних державних стандартів вищої освіти та структурно-логічної схеми підготовки, і адаптований до вимог ECTS. Навчальний план визначає перелік та обсяги нормативних і вибіркового навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми проведення підсумкового контролю.

До структури навчального плану входять:

- графік навчального процесу із зведеним бюджетом часу;
- план навчального процесу;
- план практичної підготовки;
- план проведення державної атестації.

Нормативні навчальні дисципліни встановлюються галузевим стандартом вищої освіти і мають складати не менше 65-70 % від загального навчального часу підготовки студентів. Нормативні навчальні дисципліни групуються за циклами підготовки. Дотримання назв та обсягів нормативних дисциплін є обов'язковим для навчального закладу. Збільшення обсягів годин на нормативні навчальні дисципліни може відбуватися за рахунок годин, відведених на цикл дисциплін самостійного вибору вищого навчального закладу.

Навчальний план для одного та споріднених напрямів підготовки має уніфікований, спільний для усіх спеціальностей цикл нормативних дисциплін, що забезпечує мобільність студента в межах цих напрямів (галузі знань). Варіативна частина навчального плану складається для кожної спеціальності відповідною випусковою кафедрою та деканатом. На кожний навчальний рік деканат факультету разом з випусковою кафедрою складає робочий навчальний план на наступний навчальний рік, в якому обумовлюються особливості організації навчального процесу для кожного напрямку підготовки (спеціальності) усіх форм навчання.

Організаційно-методичне забезпечення навчального процесу повинно базуватися на використанні документів, регламентованих чинною нормативною базою вищої освіти, адаптованих і доповнених з урахуванням особливостей ECTS, а саме: стандартів вищої освіти України; навчальних планів; навчальних та робочих програм (державних, типових, авторських) нормативних і вибіркового навчальних дисциплін; програм практичної підготовки; підручників та навчальних посібників; інструктивно-методичних матеріалів до семінарських, практичних та лабораторних занять; контрольних завдань до семінарських, практичних і лабораторних занять; модульних контрольних робіт з навчальних дисциплін, передбачених робочим навчальним планом; текстових та електронних варіантів тестів для поточного і підсумкового контролів; методичних матеріалів для самостійного опрацювання курсів та виконання індивідуальних завдань, курсових і кваліфікаційних бакалаврських та магістерських робіт.

Відповідно до навчального плану розробляють навчальні програми з конкретних дисциплін. Навчальна програма нормативної дисципліни є складовою державного стандарту освіти. Навчальна програма – документ, який визначає місце і значення навчальної дисципліни в реалізації освітньо-професійної програми підготовки, її зміст, послідовність і організаційні форми вивчення, вимоги до знань і вмінь студентів. Компонентами навчальної програми є пояснювальна записка, тематичний виклад змісту навчальної дисципліни і список літератури. Навчальні програми нормативних дисциплін належать до документів державного стандарту освіти. Навчальні програми вибіркового дисциплін розробляються і затверджуються вищим закладом освіти [1, с. 138].

У сучасних умовах відбувається стандартизація освіти – процедура розроблення й затвердження стандартів, які є складовою системи освіти. У квітні 2016 року розпочалася робота науково-методичних комісій МОН України над розробленням стандартів вищої освіти. Результат роботи комісії 01 «Освіта» підкомісії 013 «Початкова освіта» – проект Стандарту вищої освіти бакалавра галузі знань 01 «Освіта» спеціальності 013 «Початкова освіта» представлено у додатку Ж 1. Загальна рамка цього стандарту визначена Законом України «Про вищу освіту». Відповідно до статті 10 Закону:

«1. Стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності.

2. Стандарти вищої освіти розробляються ... в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і використовуються для визначення та оцінювання якості змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів (наукових установ).

3. Стандарт вищої освіти визначає такі вимоги до освітньої програми: обсяг кредитів ЕКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти; перелік компетентностей випускника; нормативний зміст підготовки

здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання; форми атестації здобувачів вищої освіти; вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти; вимоги професійних стандартів (у разі їх наявності)» [2].

Стандарти вищої освіти відповідно до вимог МОН України містять «перелік кваліфікацій, опис освітньої області, академічні права випускників, обсяг кредитів ЕКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти, обсяг освітньої програми бакалавра, перелік компетентностей випускників ВНЗ, нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання, форми атестації здобувачів вищої освіти» [2, с. 2].

Нині завершився перехід від уніфікованої до варіативної системи професійно-педагогічної освіти, яка включає стандартизацію, тобто інваріантну частину навчальних планів і програм, та диференціацію й індивідуалізацію освіти, тобто варіативну частину змісту. Така варіативність уможливує реалізацію оновлення процесу навчання у вищій школі в аспекті підготовки майбутнього вчителя початкових класів до мистецько-освітньої діяльності. У зв'язку з цим у ПВНЗ «МЕГУ імені Степана Дем'янчука у 2018 році розроблено нові навчальні програми підготовки бакалаврів та магістрів у галузі знань 01 «Освіта» 013 «Початкова освіта». Серед дисциплін професійного спрямування методико-мистецького спрямування: «Інноваційні технології навчання образотворчого мистецтва в початковій школі», «Технології розвитку обдарованої особистості», «Основи дизайну з методикою навчання», «Декоративно-прикладне мистецтво».

Ефективність процесу професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в галузі мистецької освіти засобами інноваційних технологій великою мірою залежить від методики викладання художньо-педагогічних дисциплін у вищих педагогічних освітніх закладах та від вибору інноваційних технологій навчання. Інноваційні технології у навчальному процесі розв'язують важливі цілі і завдання: створення у студентів цілісного уявлення про професійні компетентності, їх динаміку і місце в реальній діяльності; набуття соціального досвіду, навичок міжособистісної взаємодії для співробітництва в сфері педагогічної діяльності; розвиток професійного, аналітичного, практичного мислення; формування творчої особистості майбутнього вчителя.

На нашу думку, важливим критерієм відбору інноваційних технологій навчання для професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи є вплив інновацій на формування компетентностей, необхідних майбутньому фахівцеві для успішної педагогічної діяльності. Аналізуючи зарубіжний досвід професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, а саме європейські освітні програми, мали змогу переконатися в актуальності таких підходів. Для прикладу розглянемо методологію освітньої програми підготовки учителів початкової школи у проєкті Тюнінг.

Наближення національних систем освіти в межах Європейського Союзу – важлива віха в глобальному розвитку вищої школи в XXI столітті. Спільна діяльність з оновлення освітніх програм є важливим інструментом процесу створення єдиного європейського простору вищої освіти. З метою оновлення програм підготовки фахівців розроблено проект Тьюнінг (Налаштування освітніх структур). Методологія проекту Тьюнінг спрямована на забезпечення академічної мобільності та є своєрідною платформою для розроблення університетами узгоджених ключових орієнтирів із різних предметних областей освіти стосовно змісту, здобутих компетентностей, результатів освітнього процесу, стратегій, методів і технологій навчання [3].

У проєкті Тьюнінг наголошується на тому, що найбільш ефективними для підготовки фахівця в предметній галузі «Освіта» є активні та інтерактивні стратегії, які реалізуються через окреслені освітні технології. При цьому конкретні технології пов'язують з формуванням певних компетентностей:

- технологія модульно-рейтингового навчання, яка дозволяє організувати самостійну діяльність студента з опанування змісту педагогічної освіти;

- проєктна технологія, яка включає студента у творчу і науково-дослідницьку діяльність;

- інформаційні технології, які включають технологію дистанційної освіти, технологію розвитку критичного мислення, технології проблемно-розвивального навчання;

- технології групової взаємодії: технологія модерації групової роботи, технологія організації дискусії, спрямовані на досягнення партнерства і співпраці, на розвиток толерантності і корпоративності;

- технологія рефлексивного навчання, технологія оцінки досягнень, технологія самоконтролю, технологія самоосвітньої діяльності сприяє організації мета пізнавальної діяльності студентів, особистісному розвитку, становленню суб'єктної позиції;

- технології контекстного навчання: аналізу конкретних ситуацій, організації імітаційних, рольових і ділових ігор.

Компетентнісний підхід до професійної підготовки вчителя відображено під час розроблення проєкту стандарту вищої освіти у галузі знань 01 «Освіта» спеціальності 013 «Початкова освіта». Метою підготовки майбутніх учителів у ВНЗ є формування в них професійної компетентності. Професійна компетентність учителя – властивість особистості, що виявляється в здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у професійно-педагогічній діяльності, що передбачають застосування теоретичних положень і методів педагогіки, психології та окремих методик навчання й характеризуються комплексністю та невизначеністю умов.

Необхідною умовою набуття майбутніми вчителями початкової школи професійної компетентності є належний рівень розвитку загальних компетентностей: загальнонавчальної, інформаційно-аналітичної, дослідницько-праксеологічної, комунікативної, громадянської, етичної, соціокультурної, компетентності міжособистісної взаємодії, адаптивної,

рефлексивної, здоров'язбережувальної компетентностей та інформаційно-комунікаційної компетентностей. Означені компетентності формуються й розвиваються в процесі вивчення майбутніми вчителями початкової школи навчальних дисциплін усіх циклів: загальної, професійної й практичної підготовки, дисциплін за вибором навчального закладу, дисциплін самостійного вибору студентів.

Розв'язування задач навчання, виховання й розвитку учнів початкової школи відбувається з використанням комунікативних засобів, оскільки будь-яка педагогічна чи методична задача розв'язується як комунікативна. Тому серед спеціальних компетентностей учителя початкової школи визначено професійно-комунікативну компетентність, яка включає емоційну, вербально-логічну, інтерактивну, соціально-комунікативну, технічну та предметно-змістові складові.

Означені інтегральна, загальні та фахові компетентності, на нашу думку, здатні формуватися за умови використання інноваційних технологій у процесі професійної підготовки вчителя початкової школи у галузі мистецької освіти.

Інтегративні технології мистецької освіти у професійно-педагогічній підготовці майбутніх учителів початкової школи дозволяють сформувати якості, які характеризують загальні та професійні компетентності: розширення світоглядного та культурологічного кругозору під час опанування різних видів мистецтва, котрі можуть успішно інтегруватися у навчально-виховному процесі з професійно-орієнтованих дисциплін художньо-педагогічного спрямування; формування готовності до використання в освітньому процесі інтегративних підходів під час викладання навчальних предметів художньо-естетичного циклу; творчий розвиток і удосконалення професійно-творчої майстерності кожного майбутнього учителя початкової школи.

Інтенсивні та інформаційно-комунікаційні технології навчання здатні впливати на формування у майбутнього вчителя початкової школи загальних компетентностей: загальнонавчальної, інформаційно-аналітичної, дослідницько-праксеологічної й комунікативної компетентностей.

Технології контекстного навчання: операційно-рольові, навчально-ділові, проблемно-орієнтовані, навчально-рольові та навчально-педагогічні ігри; імітаційне моделювання; аналіз ситуацій професійної діяльності впливають на формування спеціальних компетентностей. Спеціальні (фахові) компетентності формуються при опануванні студентами здебільшого нормативними дисциплінами циклів природничо-наукової (фундаментальної) підготовки (предметна компетентність), професійної й практичної підготовки (психологічна, педагогічна, методична, професійно-комунікативна компетентності). Обсяг кредитів ЄКТС, визначених на опанування предметних і методичних компетентностей має корелюватися з базовим навчальним планом Державного стандарту початкової освіти

зумовлювати чітке визначення результатів засвоєння змісту початкової загальної освіти.

Технології діалогового спілкування впливатимуть на рівень ефективної життєдіяльності людини в сучасному світі, в тому числі й для здійснення професійної діяльності вчителем початкової школи, необхідною є здатність до адаптації відповідно до умов навколишнього та професійного середовища, що постійно змінюються. Вчитель початкової школи є носієм високої культури – джерелом, із якого діти наслідують культурну спадщину, що накопичило людство упродовж багатьох століть. Ураховуючи, що виховання громадянина, висококультурної особистості, здатної дотримуватись етичних норм суспільства, відбувається шляхом міжособистісної взаємодії вчителя з учнем, серед загальних компетентностей нами виокремлено компетентність міжособистісної взаємодії та комунікації.

Художньо-педагогічні сензитивно-вербальні та продуктивно-творчі, альтернативні освітні технології сприятимуть формуванню предметної мистецької компетентності вчителя початкової школи. Вона представляє здатність до використання специфічного мистецького тезаурусу, який відображає систему знань про цілісність художньої культури та видову специфіку мистецтва в початковому курсі шкільної мистецької освіти; вміння розуміти, інтерпретувати, емоційно оцінювати твори мистецтва та естетичні явища на основі власних світоглядних уявлень та ціннісних орієнтацій; до збагачення художньо-естетичного досвіду через опанування творчими вміннями та навичками з метою мистецького самовдосконалення та саморозвитку особистості. Складниками мистецької компетентності є: музична, образотворча, мистецько-синтетична.

Вважаємо, що відповідно до реалізації змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в галузі мистецької освіти нами було обрано інноваційні освітні технології, які сприятимуть ефективному впровадженню експериментальної моделі.

Список використаних джерел

1. Нагаев В. М. Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 232 с.
2. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації Авт.: В. М. Захарченко, В. І. Луговий, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова За ред. В. Г. Кременя. К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. 120 с.
3. The Development of education in Canada. Report of Canada. The Council of Ministers of Education: Geneva. 2001. 5-8. Sept. 101 p. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.cmec.ca/Attachments/34/ice46dev-ca.en.pdf>.